

Şeki Xan Sarayı

li sonluqla bitir.

Babası Hacı Çələbi xanın ənənələrini davam etdirərək Şekidə neçə-neçə saray, məscid, mədrəsə tikdirən Hüseyn xan yazdığı poetik əsərlər kimi, tikdirdiyi binaların daş və kərpiclərinin, ağac və şəkəklərinin rənginə, naxışına, ölçüsünə də həssaslıqla yanaşır. Onun tikdirdiyi Xan Sarayı indi də hər kəsi heyran edir.

Sarayın tikilmə tarixi mənbələrdə 1760-1765-ci illər göstərilir. Dünyada öz orijinallığı ilə yeganə olan Şeki Xan Sarayının memarı şirazlı Hacı Zeynalabindir. Sarayın xüsusi tikinti üslubu var. Onun tikintisi zamanı mısardan və ya yapışdırıcıdan istifadə olunmayıb. Saray 2 mərtəbədə, 6 otaqdan, 4 dehlizdən, 2 güzgüli eyvandan ibarətdir. Mərtəbələr eyni quruluşdur: mərkəzdə böyük salon və salondan hər iki mərtəbəsindəki dəhlizlərə bitişik yan otaqlar.

Milli rəssamlıq və xalq tətbiqi sənətimizin incisi

İkinci mərtəbəyə yan otaqların arxasında yerləşən pillələrlə qalxılır. Mərtəbələr arasında daxili əlaqənin olmaması sarayı iki hissəyə - rəsmi (qonaq) və şəxsi (xüsus) hissəyə ayırır. Aşağı mərtəbənün zalından o zamanlar rəsmi qəbullar üçün istifadə edilirdi.

Sarayın baş fasadı cənuba baxır. Baş fasadın şəkəklə tipli pəncərələri binaya xüsusi gözəllik verir. Pəncərə şəkəklərinin həndəsi ornamentli fiqurları, onlara vuru-

dövlət adamları saxlayır. Balıq isə o anlama gəlir ki, öz gücünə çox güvənmək lazım deyil, düşüncə ilə idarəçilik vacibdir. Çünki bir zaman taxtdan sürüşüb yığıla bilərəm. Həmin bu otaqdan çıxan zaman isə ağzında gül olan qurdu quzu ilə bir yerdə otladığını görürsən. Yeni dövlət xadimi olaraq Şeki xanları dünyanı belə görmək istəyirdilər. Bu baxımdan Şeki Xan Sarayı dünyanın ibretamiz abidələrindən biri hesab olunur.

Saraya müxtəlif vaxtlarda naxış vurmuş rəssamlardan bəşinin adı bizə məlumdur. Birinci mərtəbədə salonun naxışlarının xeyli hissəsi 1895-1896-cı illərdə saxmaqlı rəssam və neqqaş Mirzə Cəfər tərəfindən işlənib. İkinci mərtəbədəki zala vurulan naxışların çoxu ustad Abbasqulunov və şuşalı rəssam, Usta Qəmbərin adı ilə bağlıdır. Bundan başqa, Şeki Xan Sarayında ikinci mərtəbənin yan otaqlarının naxışlarında saxmaqlı Əliqulu və Qurbanəlinin adları da yazılıb.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin tarixi-mədəni irsimizə diqqəti sayəsində bina əsaslı təmir-bərpa olunub. Bərpa işləri 1999-cu ildə Azərbaycan hökuməti ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası arasında imzalanan "Mədəni irsin qorunması layihəsi" çərçivəsində həyata keçirilib. Görülən işlər nəticəsində sarayın özülü möhkəmləndirilib, taxta döşəmə dəyişdirilib. Sarayın divarlarında olan rəsm əsərləri yenidən bərpa olunub. Saraydakı naxışların zənginliyinə, rəng çalarına, stalahtit oymalara, kompozisiyalara baxdıca ata-babalarımızın bacarığına, zövqünə bir daha heyran olursan.

Mehpə

Şeki Xan Sarayı Azərbaycanın orta əsr memarlığının ən görkəmli və nadir abidələrindən biridir. Bina Azərbaycanca ilk müstəqil xanlığın əsasını qoyan Hacı Çələbi xanın nəvəsi Hüseyn xanın dövründə tikilib. Hüseyn xan eyni zamanda "Müştaq" təxəllüsü ilə şeirlər yazdığından bəzi mənbələrdə bu saray Müştəq imarəti kimi də qeyd olunur.

Gerçəyin rəvayətə qarşıdığı tarix

Şeki Xan Sarayının digər bir adı isə rəvayətə əsaslanır. Rəvayətə görə, Şeki xanı ustaya saray tikməyi tapşırıb. Saray hazır olanda sonra soruşur ki, bundan yaxşısını ucaldı bilərsənmi? Usta cavab verir ki, əgər daha çox pul versələr, bundan möhtəşəmliyi tikərəm. Bu cavab xanı bərk qəzəbləndirir. Kiminsə sarayının onun sarayından daha üstün olmasını istəməyən xan memarı edam etdi-

Şeki təkrarsız tarix-memarlıq abidələrinin zənginliyi ilə seçilən şəhərlərimizdən biridir. Təsədüfi deyil ki, ulu öndər Heydər Əliyev Şekini "Memarlıq şəhəri" adlandırmışdı.

Bu memarlıq abidələrindən biri də karvansaralardır. Orta əsrlərdə şəhərimizdə beş karvansaranın olması Şekin vaxtilə Yaxın Şərqi mühüm ticarət mərkəzlərindən olduğunu göstərir.

Təəssüf ki, dövrümüzdə onlardan yalnız ikisi - Yuxarı və Aşağı karvansara qalıb. Bu günə kimi öz gözəlliyini, memarlıq üslubunu saxlayan, hazırda mehmanxana kimi istifadə edilən "Yuxarı karvansara" müasirlərin ən sevimli istirahət yerinə çevrilib.

XVIII-XIX əsrlərdə tikilmiş "Aşağı karvansara" özünün funksional xüsusiyyətlərinə görə başqalarından seçilir. Böyükliyi, rahatlığı, səfəli bir məkanda yerləşməsinə görə Cənubi Qafqazda tayı-bərabəri yoxdur. Tikintidə Şeki memarlığının əsasını təşkil edən

"Aşağı Karvansara" ilkin simasına qayıdır

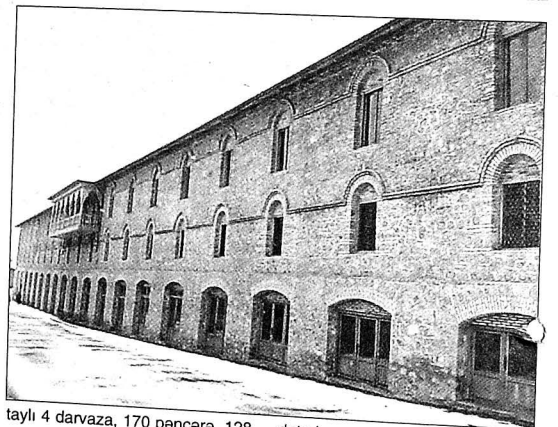
bişmiş kərpicdən, çay daşından, kiremitdən, yerli materiallardan məhərrələ istifadə olunması binaya xüsusi gözəllik verir. Burada tağbəndlərdən istifadə edilmiş bu gözəlliyi daha da artırır. Yoluştü karvansaralardan fərqli olaraq burada istirahət otaqları ilə yanaşı müxtəlif görüşlər keçirmək, müqavilələr bağlamaq və s. üçün xüsusi otaqlar da inşa edilmişdir.

8000 kvadratmetrlik sahəni əhatə edən "Aşağı karvansara"nın 242 otağı var. Burada tacirlərin mallarını saxlamaq, alver etmək, rahat yaşamaqları üçün hər cür şərait olub.

Karvansaranın dörd iri darvazası qonaqpərvərliklə müsafirlərin üzünə açılırsa da, bağlandıqda alınmaz qalaya çevrilmiş Şeki sənətkarlarının yüksək dünyağörüşünə, memarlıq bacarığına məlik olduqlarını göstərir.

Təəssüflər olsun ki, belə bir əvəzsiz tarixi - memarlıq abidəsindən uzun müddət istifadə edilməyindən, baxımsız qaldığından, təbiətin şiltalıqlarına davam gətirməyərək aşılmalara məruz qalaraq qəzalı vəziyyətə düşmüşdü. Nəhayət, dövlətimizin tarixi irsimizə qayğısı nəticəsində hazırlanmış xüsusi layihə əsasında 2010-cu ilin yanvar ayında "Aşağı karvansara"da təmir-bərpa işləri başlandı. Qişin şaxtasında, yayın qişərində buraxda görülən işlər yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirildi. Mürəkkəb konstruksiyalı abidənin bərpasında bütün işlərin şəkililər tərəfindən icra edilməsi, onların ata-babalarının sənətkarlıq ənənələrini yaşatması və sadiq qalmaları alqışlanmalıdır.

Qalın binanın 5 m 197 kvadratmetrlik dam örtüyü yenidən quraşdırılaraq kiremitlə örtülmüş, 2

taylı 4 darvaza, 170 pəncərə, 128 qapı təzələnməmiş, 30 tağbend qurulmuş, istinad divarları hövlərə başa çatdırılmışdır. Bu ilin baharında qonaqları qəbul etmək üçün son tamamlama işləri görüldü.

Yeri gəlmişkən, Şekidəki digər tarixi abidələrdə - "Yeraltı hamam"da, M.F.Axundzadənin ev-muzeyində, Nakam adına mərkəzi kitabxana binasında aparılan təmir-bərpa işləri də yaxın mü-

dətə başa çatacaq.

Əminlik ki, yaxın gələcəkdə Qala divarları, Şəki xanovların evi, Ağvanlar hamamı, Dərə hamamı, Giləhli məscidi və digər tarix-memarlıq abidələri də bərpa edilərək xalqın istifadəsinə verilecəkdir.

Günəli Həsənova,
Şeki Şəhər "Yuxarıbaşa"
Dövlət Tarix-Memarlıq
Qorugunda mühafizə